
Наукометрія

М.М. Коренєв, Т.П. Сидоренко, Т.В. Фоміна, Г.П. Мельник, Т.В. Кошман

Результати наукометричного аналізу дослідницьких розробок в галузі охорони здоров'я дітей та підлітків

Показано цінність і корисність наукометричних досліджень для вирішення багатьох наукових і прикладних завдань, зокрема в медицині. Проведено наукометричний аналіз науково-дослідних робіт, виконаних в Україні у галузі охорони здоров'я дітей та підлітків за 2001—2006 рр.

Світова еліта відзначає пріоритет інтелекту та знань, які повинні перетворюватися на інформаційні ресурси і активно використовуватися різними прошарками населення. З цих позицій зростає роль науково-технічної інформації — невід'ємної складової науково-технічного прогресу. Тому дуже важливою проблемою є формування національного інформаційного ресурсу, основою якого є наука як важель інноваційного розвитку країни та генеральний виробник науково-технічної інформації [1—4].

Аналіз останніх досліджень науковців в Україні, які працюють у сфері функціонування науково-технічної, в тому числі науково-медичної, інформації, показав, що наукометричному аналізу структури інформаційних потоків приділяється багато уваги. На думку багатьох вчених, це досить ефективний метод довгострокового прогнозування наукових напрямків, розробки науково-технічної та інноваційної політики на різних рівнях управління як наукою, так і практикою. Разом з тим управління медичною наукою, темпи її прогресу тісно пов'язані з використанням різних

потоків інформації, здійсненням аналітичних оглядів наукових проблем медицини і передбачають глибокий наукометричний аналіз усіх складових інформаційних документів. Вітчизняна школа наукознавства наголошує на базовому значенні цього аналізу при проведенні оцінки створених інформаційних ресурсів та його складових [5—9]. У медицині за останні роки було проведено декілька науково-практичних конференцій, на яких обговорювались результати досліджень щодо кваліметричної та семантичної характеристики наукової продукції, оцінки функціонування інноваційних процесів з позицій наукознавства у різних галузях охорони здоров'я, на яких підкреслювалась необхідність експертної оцінки створених інформаційних ресурсів та ефективності їх використання фахівцями [10—11]. Система наукової медичної інформації являє собою одну із складових наукової технічної інформації і на сучасному етапі розвитку суспільства представлена як документальними, так і електронними ресурсами: рефератами звітів науково-дослідних робіт та авто-

© М.М. Коренєв, Т.П. Сидоренко, Т.В. Фоміна, Г.П. Мельник, Т.В. Кошман, 2008

рефератами дисертацій, науковими періодичними виданнями, монографіями, довідниками, посібниками, збірниками матеріалів наукових форумів, описами патентів та авторських свідоцтв, методичними документами [12].

Медицина є складовою частиною охорони здоров'я і її головною задачею є підвищення результативності наукових досліджень і ефективності їх впливу на медичну практику. Одержані результати у вигляді наукової продукції (об'єктів інтелектуальної власності, авторського права, інноваційної діяльності) повинні безперервно забезпечувати удосконалення методів діагностики, лікування, підвищення якості медичної допомоги, професійної кваліфікації лікарів та інших категорій медичних працівників [13—15].

У сучасних умовах прагнення України до інтеграції з Європою проблема ефективності та якості наукових досліджень медичної галузі є нагальною та особливо актуальною. Своєчасне об'єктивне оцінювання кінцевого результату наукових досліджень є підґрунтям не тільки вибору подальших перспективних та пріоритетних їх напрямків, але і підставою для оптимального розподілу інтелектуальних та матеріальних ресурсів [16, 17].

Тому звіти науково-дослідних робіт, дисертації і документи, що їх супроводжують, є найважливішим джерелом інформації в медицині, адже лише вони вміщують повну, достовірну інформацію про виконання дослідження, методи його проведення, новизну отриманих даних. Але самі дослідницькі роботи не доступні для широкого кола споживачів [18, 19]. Інформація щодо виконаних досліджень доводиться до відома останніх у вигляді наукового продукту, створеного за їх результатами: публікацій, винаходів, корисних моделей, комп'ютерних програм і баз даних, нововведень тощо.

Науковий результат знаходить своє місце в системі засобів наукової кому-

нікації (наукові журнали, монографії, методичні рекомендації, інформаційні листи, інформаційні бюлетені нововведень, реєстри несекретних медичних технологій, нормативні документи, патенти, авторські свідоцтва). Засоби наукової комунікації адресовані в першу чергу спеціалістам практичної охорони здоров'я, а також науковцям і мають на меті якнайшвидше донести нові наукові розробки до споживача. Наявність інформації, яку несуть в собі ці документи, їх своєчасний аналіз забезпечують виключення дублювання наукових розробок, виділення найбільш пріоритетних наукових напрямків, виявлення прогалин у знаннях про досліджувані явища. Вивчення цих інтелектуальних ресурсів є досить цінним і корисним для вирішення багатьох наукових та прикладних завдань, у тому числі в галузі охорони здоров'я дітей та підлітків. Тому організація проведення наукових досліджень за проблемою охорони здоров'я дітей та підлітків повинна передбачати інформацію про створений науковий потенціал та наукові напрямки досліджень у цій галузі медицини [14, 20, 21].

Ці тези стали підґрунтям для проведення наукометричного аналізу науково-дослідних робіт, виконаних в Україні у галузі охорони здоров'я дітей та підлітків за 2001—2006 рр.

Для обробки матеріалів дослідження використовувались традиційні методи наукометричного аналізу: кількісний (статистичний) — розподіл інформаційних матеріалів за роками їх публікації та напрямками; якісний (змістовний) — за тематичною спрямованістю та структурою, що дозволило оцінити обсяг проведених дослідницьких розробок, їх структуру, динаміку виконання, інноваційний потенціал.

Результати аналізу розподілу науково-дослідних робіт за відомчою підпорядкованістю свідчать про наступне (рис. 1): в галузі охорони здоров'я дітей та підлітків за період 2001—2006 рр. виконувалось 307 НДР, з них 40,4% в

установах Академії медичних наук України, 28,0% — у вищих учбових закладах та науково-дослідних інститутах Міністерства охорони здоров'я України, тобто разом 68,4%. Далі (у порядку зменшення) розробниками досліджень різних аспектів охорони здоров'я дітей та підлітків були установи Академії педагогічних наук (14,0%), заклади Міністерства освіти та науки України (6,8%). Частка наукових установ інших відомств, у числі яких Національна академія наук України, Міністерство України у справах сім'ї, дітей та молоді, Міністерство аграрної політики, коливалася у межах 0,7—2,9%. Ці факти можуть бути корисними при плануванні наукових пошуків у майбутньому, координації наукової діяльності, запобіганні дублювання при виконанні дослідницьких розробок.

Аналіз кількості виконаних науково-дослідних робіт за роками не виявив суттєвих розбіжностей і дозволив оцінити рівень розвитку науки за проблемою „Охорона здоров'я дітей та підлітків” як стабільний.

За терміном виконання науково-дослідні роботи були розподілені наступним чином (рис. 2): 43,5% НДР мали 3-річний термін виконання. Частка робіт, які виконувались менше або більше 3 років, склала відповідно 12,3% та 15,9%.

Вірогідно, що термін виконання НДР в медичній галузі, який обмежується трьома роками, є оптимальним.

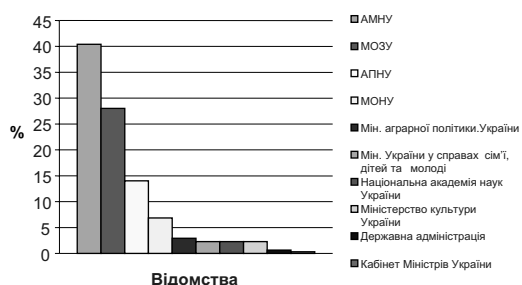

Рис. 1. Розподіл НДР, виконаних в Україні в галузі охорони здоров'я дітей та підлітків, за відомчою підпорядкованістю

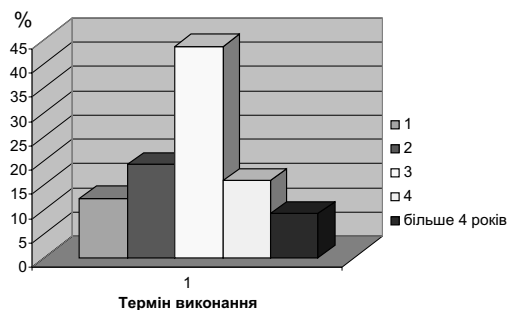

Рис. 2. Розподіл НДР за терміном виконання науково-дослідних та дисертаційних робіт

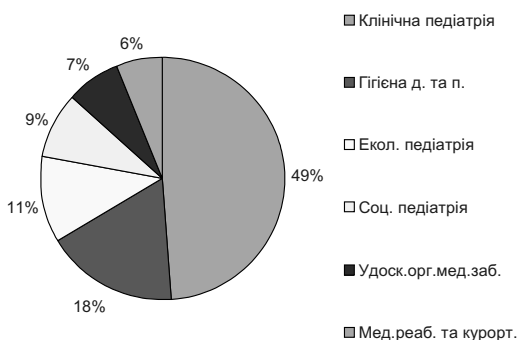

Рис. 3. Тематичні напрямки досліджень НДР, виконаних в Україні у 2001—2006 рр. в галузі охорони здоров'я дітей та підлітків

За даними аналізу тематичної спрямованості науково-дослідних робіт (рис. 3) встановлено, що майже половина їх (49%) виконувалась за клінічними аспектами. Другу позицію (18%) зайняли дослідження щодо гігієни дітей та підлітків. Дослідження щодо екологічних напрямків у педіатрії — третє рангове місце (11%), питання соціальної педіатрії — четверте (9%), удосконалення організації медичного забезпечення — п'яте (7%), медична реабілітація та курортологія — шосте (6%).

Авторами цієї статті були проаналізовані дані щодо кінцевого результату науково-дослідних робіт, а саме стосовно монографій, довідників, посібників, статей, одержаних патентів та авторських свідоцтв, виданих методичних документів (нормативно-технічної документації), зареєстрованих несекретних завершених технологій в галузі охо-

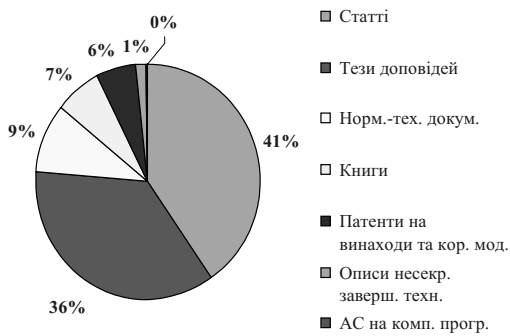

Рис. 4. Складові наукової продукції, яку отримано у ході виконання НДР в галузі охорони здоров'я дітей та підлітків (2001—2006 рр.)

рони здоров'я дітей та підлітків на підставі відомостей, представлених дослідниками в облікових картках науково-дослідних робіт. Узагальнені дані щодо складових наукової продукції, створеної за результатами науково-дослідних робіт, виконаних в Україні у період 2001—2006 рр. в галузі охорони здоров'я

дітей та підлітків, представлено на рисунку 4.

За результатами аналізу даних визначено, що найбільше результати дослідницької діяльності знайшли своє відображення у статтях (40,3%), тезах доповідей матеріалів науково-практичних конференцій та наукових симпозіумів (36,3%). Об'єкти, які складають основу інноваційної діяльності — нормативно-технічна документація, патенти на винаходи та корисні моделі, авторські свідоцтва, реєстраційні картки несекретних завершених технологій, — склали відповідно 9,2; 5,6; 0,3; 1,4%.

Таким чином, наукознавча оцінка ресурсів з визначенням її структури, динаміки та потужності віддзеркалює інтенсивність і продуктивність розвитку проблеми охорони здоров'я дітей та підлітків і надає підстави для формування тактики та стратегії інноваційної політики галузі.

1. Пархоменко А.О., Пархоменко Б.В. Значення наукової і науково-технічної інформації в побудові інформаційного суспільства // Науково-технічна інформація. — 2005. — № 4 (26). — С. 12—17.

2. Скаленко О.К. Суспільство знань XXI ст.: Системно-інформаційна теорія розвитку // Наука та наукознавство. — 2006. — № 1. — С. 3—14.

3. Федулова Л.І. Оцінка рівня економіки знань та розвитку інформаційного суспільства // Проблеми науки. — 2005. — № 6. — С. 22—26.

4. Гончаренко А.П. Роль наукової системи науково-технічної інформації в розбудові інноваційної економіки в Україні // Там само. — 2007. — № 12. — С. 14—17.

5. Артамонова Н.О., Овсяннікова Л.М., Пилипенко М.І. Наукометрична характеристика стану інноваційної діяльності в медичній галузі України // Там само. — 2005. — № 3. — С. 35—38.

6. Иванчева Л., Стоева Л., Делчева К. Библиометрические показатели научной продукции по проблемам Черного моря // Наука та наукознавство. — 2005. — № 1. — С. 69—81.

7. Наукознавчі підходи до оцінки ефективності використання наукових досліджень НЦРМ в охороні здоров'я населення, що постраждало внаслідок Чорнобильської катастрофи / В.Г. Бебешко, А.А. Бази́ка, А.А. Чумак, О.З. Записочний // Проблема ефективності використання наукових інформаційних ресурсів в охороні здоров'я та інші проблеми медичного наукознавства: Матеріали наук.-практ. конф. — К., 2007. — С. 20—22.

8. Антомонов М.Ю., Русакова Л.Т. Наукометричний аналіз інформації щодо захисту кваліфікаційних робіт // Сучасні уявлення про наукову продукцію, науково-метричні методи її оцінки, шляхи покращання її семантичних ознак: Матеріали наук.-практ. конф. — К., 2001. — С. 19—27.

9. Роль комплексної наукознавчої оцінки розвитку наукової проблеми в керуванні науковими дослідженнями / В.А. Колесніченко, Л.М. Лигун, О.П. Бабуріна та ін. // Інтелектуальна власність у медицині та біології: сучасний стан та шляхи розвитку: Матеріали наук.-практ. конф. — Харків, 2006. — С. 91—99.

10. Проблеми сучасного медичного наукознавства: Матеріали наук.-практ. конф. — Тернопіль, 2006. — 110 с.

11. Проблема ефективності використання наукових інформаційних ресурсів в охороні здоров'я та інші проблеми медичного наукознавства: Матеріали наук.-практ. конф. — К., 2007. — 110 с.

12. Уваренко А.Р. Доказова медицина у спектрі наукової медичної інформації та галузевої інноваційної політики. — Житомир: Полісся, 2005. — 184 с.

13. *Банадига Н.В., Рогальський І.О.* Методологія планування дисертаційних робіт // Проблеми сучасного медичного наукознавства: Матеріали наук.-практ. конф. — Тернопіль, 2006. — С. 20—21.
14. *Петрашенко П.Р., Єльчиць Т.В.* Деякі проблеми планування науково-дослідних робіт та звітності за результатами їх виконання // Там само. — С. 85—86.
15. *Сучасний стан та перспективи інноваційного розвитку медичної науки галузі в установах АМН України / Л.Г. Розенфельд, Л.М. Овсяннікова, О.В. Носач та ін.* // Журн. АМН України. — 2005. — № 2. — С. 207—209.
16. *Богатирьова Р.В., Горбань Є.М., Уваренко А.Р.* Результати наукової діяльності установ, підпорядкованих Міністерству охорони здоров'я України // Лікарська справа. — 1999. — № 7—8. — С. 3—5.
17. *Чебан В.І.* Оптимізація методики оцінювання результативності науково-дослідних робіт та наукового потенціалу у медичній галузі України // Проблеми ефективності використання наукових інформаційних ресурсів в охороні здоров'я та інші проблеми медичного наукознавства: Матеріали наук.-практ. конф. — К., 2007. — С. 12—13.
18. *Обвинцева Г.И.* Использование информационных ресурсов фонда неопубликованных документов Украины при планировании научных работ в медицине // Интеллектуальна власність у медицині та біології: сучасний стан та шляхи розвитку: Матеріали наук.-практ. конф. — Харків, 2006. — С. 116—121.
19. *Сорока М.Б.* Інформаційне забезпечення науки в Україні (90-ті рр. ХХ ст.). Створення національної системи реферативної інформації // Вісн. Кн. палати. — 2000. — № 8. — С. 20 — 25; № 9. — С. 20—22.
20. *Притуляк А.І.* Патентно-інформаційні ресурси галузі та їх місце у розвитку науки // Проблеми сучасного медичного наукознавства: Матеріали наук.-практ. конф. — Тернопіль, 2006. — С. 93— 96.
21. *Інноваційні процеси в галузі охорони здоров'я дітей та підлітків з позицій наукознавства / М.М. Коренев, Т.П. Сидоренко, Т.В. Фоміна, Г.П. Мельник // Там само. — С. 58— 59.*

Одержано 18.03.2008

Н.М. Коренев, Т.П. Сидоренко, Т.В. Фомина, Г.П. Мельник, Т.В. Кошман

Результаты наукометрического анализа исследовательских разработок в области охраны здоровья детей и подростков

Показана ценность и полезность наукометрических исследований для решения многих научных и прикладных задач, в том числе в медицине. Проведен наукометрический анализ научно-исследовательских работ, выполненных в Украине в области охраны здоровья детей и подростков за 2001—2006 гг.